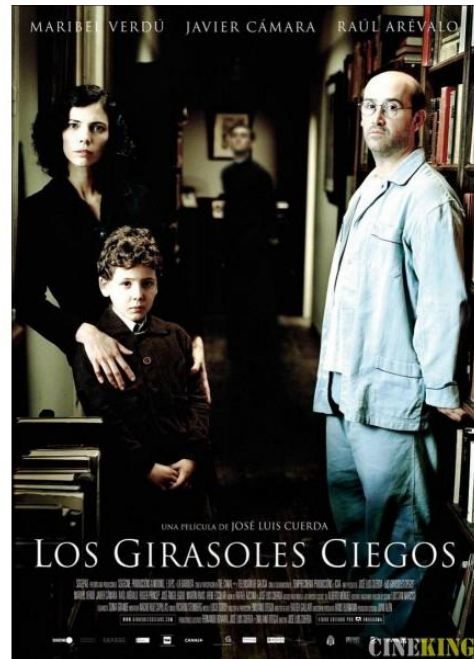

LOS GIRASOLES CIEGOS

Proposta didàctica de Ramon Breu

SINOPSI

Orense, 1940. El professor y escriptor republicà Ricardo Mazo porta més de quatre anys amagant-se dels franquistes. Viu a casa seva secretament, com un talp i s'amaga en un petit habitacle quan truquen a la porta. La seva companya, Elena, i els seus fills Lorenzo i Elenita viuen una situació de permanent esglai. Aquesta, a més, decideix seguir el seu xicot, el poeta comunista Lalo en un aventura incerta per fugir del país i refugiar-se a Portugal.

La situació encara es fa més complexa quan el mestre d'en Lorenzo, Salvador, comença a assetjar Elena perquè es pensa que és vídua. Salvador és a punt d'ordenar-se capellà però té un turmentós passat ple de violència i de gravíssimes contradiccions.

FITXA DE LA PEL·LÍCULA

Títol: *Los girasoles ciegos*

Direcció: José Luis Cuerda

Producció: Fernando Bovaira, José Luis Cuerda i Emiliano Otegui

Productor associat: Juan Alén

Director de producció: Emiliano Otegui

Guió: Rafael Azcona i José Luis Cuerda basat en la novel·la d'Alberto Méndez del mateix títol

Director de Fotografia: Hans Burmann

Muntatge: Nacho Ruiz Capillas

Música: Lucio Godoy

Director d'art: Balter Gallart

Figurista: Sonia Grande

País: Espanya, 2008.

Durada: 95 minuts

Web oficial: <http://www.girasolesciegos.com/>

Intèrprets: Maribel Verdú (Elena Martínez); Javier Cámara (Ricardo Mazo); Raúl Arévalo (Salvador); José Ángel Egido (Rector); Roger Príncipe (Lorenzo Mazo); Irene Escolar (Elenita Mazo); Martín Rivas (Lalo).

PANTALLA D'ACTIVITATS

1. Escriviu una sinopsi del film
2. Analitzeu els personatges de l'Elena, en Ricardo, Salvador i Lorenzo.
3. Què significa el títol de la pel·lícula?

4. Arran de la conversa inicial entre el rector del seminari i Salvador, ens assabentem que Salvador, tot i sent religiós, havia matat i afusellat durant la recent guerra civil. Com ho justifica el superior de Salvador?
5. En el col·legi de Lorenzo, abans de començar les classes els alumnes estan formats i canten el *Cara al Sol*. Quin significat té aquest himne? On havia sorgit?
6. En el primer dia de classe com a mestre, Salvador els diu als seus alumnes que els formarà com a persones i com a espanyols. Quina mena de coneixements creieu que impartirà? Què en penseu de l'explicació sobre el *pecat original* que els fa als seus alumnes? Com és que l'escola només és de nens?
7. Que els passa a Elenita i a Lalo en la seva fugida? Quina creieu que va ser la seva errada?
8. Que pretenen els franquistes presentant-se de matinada a casa d'Elena?
9. Quan Salvador va al govern civil a buscar informes d'Elena li diuen que és una *concupina*. Què vol dir aquesta paraula? Elena i Ricardo estaven casats, però què és el que menyspreen les autoritats franquistes de la seva unió?
10. Ricardo li ensenya al seu fill un llibre de poemes que el mateix Antonio Machado li havia dedicat feia anys. Investigueu sobre les vicissituds que Antonio Machado va passar durant la guerra civil.
11. Per què Ricardo es llença per la finestra quan Salvador crida que és un *rojo*? Tenia alguna altra opció?
12. Que n'opineu de la penitència que el rector del Seminari li imposa a Salvador?
13. Penseu que el final de la pel·lícula és realista? Haguéssiu optat per un altre final?
14. Redacteu una crítica del film.

LLENGUATGE I TÈCNiques AUDIOVISUALS

1. Els guionistes de *Los girasoles ciegos* son el propi director i Rafael Azcona, a qui està dedicada la pel·lícula perquè va morir poc després de ser rodada. Realitzeu una recerca sobre la importància de Rafael Azcona en la història recent del cinema espanyol.

2. En el minut 8 de la pel·lícula, la càmera se situa per sobre del pati de l'escola de Lorenzo. Quin nom té aquest enquadrament?
3. El muntatge altern consisteix en dues o més accions que es produeixen en el mateix moment però en llocs diferents. Recordeu algun moment del film en que es produeixi aquest tipus de muntatge?
4. El rector del Seminari i Salvador conversen al claustre en el minut 43 de *Los girasoles ciegos*. El pla que ens ofereix la càmera no és un primer pla, sinó un altre més obert que permet observar com els dos homes dialoguen. Quin pla es fa servir?
5. En el minut 56, Elena i Salvador van parlant mentre la càmera els segueix. Quin nom té aquest moviment de càmera?
6. Què us sembla la peculiar manera que tenen els nens d'*anar al cinema*? Per què no podien entrar? Què volia dir la *calificación moral de espectáculos*? Quina institució controlava aquesta qualificació?

TRÀVELING DE LECTURES

ELS TALPS DEL FRANQUISME

Manu Leguineche y Jesús Torbado escarbaron durante siete años en la posguerra española para desenterrar fantasmas. Afloraban en cualquier esquina. Conocidos de conocidos les ponían sobre la pista y, en cuanto podían, se echaban a la carretera para escucharles. Los fantasmas relataban historias sobre la ilimitada resistencia humana.

Los fantasmas eran hombres atemorizados que se habían encerrado en vida para burlar las represalias de los ganadores de la guerra. Torbado y Leguineche les llamaron topos y contaron sus vivencias en un libro con igual título, Los topos, que se convirtió en un éxito de ventas en 1977 tras la muerte de Franco, se tradujo a una decena de idiomas y fue reeditado en 1999 por El País Aguilar. Ahora es la editorial Capitán Swing la que recupera la obra que husmeó en aquella sorprendente madriguera. "Está pensada para una generación nueva que no conoció aquello ni tenía idea de que había ocurrido", señala Jesús Torbado.

Lo que había ocurrido era que hombres de todo pelaje y ocupación se habían agazapado en lugares inverosímiles durante años. Leguineche y Torbado entrevistaron a alcaldes, furtivos, abogados y milicianos. "Algunos se habían significado mucho y en otros casos fue el destino, que les pilló en el lado equivocado, pero podrían haber salido mucho antes", revive uno de los autores. Una amnistía, en 1969, favoreció la cascada de liberaciones. Tranquilizados jurídicamente, se presentaban aún con el miedo en el cuerpo ante los cuarteles de la Guardia Civil para informar de que seguían vivos tras pasar durante décadas por muertos.

Protasio Montalvo se extralimitó y permaneció oculto tras la muerte del dictador. Fue el último topo en salir, en 1977. Cuentan Leguineche y Torbado que prolongó la reclusión condicionado por su hijo, que fantaseaba con organizarle una bienvenida con Felipe González y que pedía dinero por las entrevistas de su padre. Un anticipo del comercio que se impondría en el futuro. "Si llega a ser ahora se hacen de oro con la ferocidad de sus historias", ironiza Torbado.

Montalvo había sido alcalde republicano de Cercedilla, una encrucijada entre frentes que sufrió asesinatos en la trastienda. El alcalde topo asegura que él trató de evitarlos, pero lo cierto es que su salida a la luz fue recibida con pintadas en el pueblo que le llamaban asesino y amenazas de muerte. Su escondrijo fue cómodo: la casa de la familia, por la que se movía con tranquilidad absoluta. Él se ocupaba de cocinar, limpiar y cuidar a sus hijos cuando enfermaban, mientras su mujer salía a vender chucherías a los turistas.

Otros sobrevivieron peor: en desvanes, hoyos, sótanos, despensas, pocilgas. Eulogio de Vega, alcalde de Rueda (Valladolid), se escondió 40 días en un maizal y finalmente se instaló en su casa. Juan Jiménez Sánchez, El Cazallero, el último maquis de la sierra malagueña, acabó ocultándose en el hueco de un poyete en la casa de su novia. "Cuando un hombre está escondido y lo vigilan, siente miedo", reconocía a este periódico en 1977, "los escondidos estábamos pendientes de la debilidad que pudiera tener la persona que nos ocultaba. A mí me salvó mi novia, a la que un capitán ofreció un millón de pesetas y ponerla en cualquier país del mundo si me vendía".

Manuel Cortés, alcalde socialista de Mijas en 1936, pasó 18 años, en zapatillas, sin salir de su cuarto. Su experiencia, relatada por Ronald Fraser en el libro *Escondido (In Hiding)* en 1972, impresionó al dramaturgo Arthur Miller, que escribió en *The New York Times*: "En la montaña de libros sobre la guerra no puede haber otro tan breve pero tan completo, tan desnudo pero tan sutil, tan conmovedoramente humano como este". Casi 40 años después de su publicación, *In Hiding* se ha reeditado de nuevo este otoño en Reino Unido.

A los periodistas que inquirieron por sus primeras impresiones en libertad, Manuel Cortés les respondió: "Estos zapatos me están matando". Semejante autocontrol le había ayudado a ver la vida pasar sin él desde la ventana de una habitación durante casi dos décadas. La ventana y la radio fueron sus muletas. Cortés afianzó su fe socialista y anotó cada acontecimiento biográfico de sus vecinos. Cuando salió, con 64 años, estaba al tanto de bodas, bautizos y funerales.

"La fuerza humana es increíble; nadie está seguro de ello hasta que no lo siente. Nadie sabe de lo que somos capaces los humanos, nadie lo sabe", les dijo a los periodistas Saturnino de Lucas, un segoviano que pasó 34 años sin dar un paso ni ponerse en pie.

El habitáculo que ocupó ese tiempo, acondicionado bajo el tejado de una casucha, medía 63 centímetros en su parte más alta, dos metros de ancho y cuatro de largo. Emparedado, agredido por temperaturas que le sacudían de los 45 grados del verano a los 25 bajo cero del invierno, Saturnino de Lucas sobrevivió leyendo periódicos, escribiendo miles de cuartillas en una máquina York, escuchando la radio y sugestionándose. "Ahí vivía yo como si estuviera invernando".

Tereixa Constenla. "Bajo la madriguera de la dictadura" *El País* 31-12-2010.

http://elpais.com/diario/2010/12/31/cultura/1293750002_850215.html

Activitats

1. Què era un *topo* del franquisme? Per què s'amagaven aquests homes?
2. Penseu que el protagonista de *Los girasoles ciegos*, Ricardo Mazo, encaixaria en aquesta tipologia de víctimes del franquisme?
3. Que creieu que podria ser el més difícil per aquestes persones en el seu *autocautiveri*?
4. Què vol dir que aquests casos demostrin la *il·limitada resistència humana*?

CONVERSA AMB UN CAPELLÀ FRANQUISTA

En ser posat en llibertat després de set anys de presó, durant els quals Havia passat nou mesos sota sentència de mort, Francisco Sampedro, oficial d'estat major de l'exèrcit popular, va aprofitar l'ocasió per preguntar-li alguna cosa al capellà amb qui havia fet amistat treballant a les oficines de la presó.

“Vosté sap que no vaig matar ningú, que no vaig robar res a ningú, que no vaig cometre cap crim. Pot dir-me per què, aleshores, m’he passat set anys empresonat?” “És molt senzill i m’alegra que em faci aquesta pregunta”, va replicar el sacerdot. “Li puc contestar. Va estar a punt de ser afusellat, però no ho va ser; bé hauria pogut passar-me a mi el mateix si les coses haguessin sortit a l’inrevés. Però van perdre els seus i la resta (això de si va matar i va robar o no) no importa gens. Molts que van cometre assassinats continuen vius, i molts que no els van cometre han estat afusellats. Vostè s’ha passat set anys a la presó perquè va perdre la guerra...”

Podria haver dit “una guerra civil”. Perquè l’objectiu no consistia solament a castigar els vençuts, sinó a esclafar per sempre la militància de la classe obrera, l’amenaça de la revolució socialista, perquè d’aquesta manera el capitalisme espanyol pogués prosperar. El pitjor de la repressió va continuar fins a 1943.

Fraser, R. (1979). *Recuérdalo tú y recuérdalo a otros. Historia oral de la guerra civil española*. Barcelona: Crítica (Tomo II). Citat i traduït a García Sebastián, M. I altres (1986) *Sepharad. Geografia i Història*. Barcelona: Barcanova P.367.

Activitats

1. Quin era l’objectiu principal de la repressió en acabar la guerra?
2. Quines conseqüències va tenir aquest tipus de política repressiva per a la convivència a Espanya?
3. Us recorda algun personatge de *Los girasoles ciegos* aquest text que acabem de llegir?

CONTRACAMP: ASPECTES DIDÀCTICS PER AL PROFESSORAT

Elements de debat i relacions que es poden establir

- La repressió durant la dictadura de Franco.
- Règims feixistes i memòria històrica.
- El fenomen dels talps del franquisme.
- El paper de l’Església Catòlica en el règim franquista.
- La persecució dels intel·lectuals per part de la dictadura.
- El suport de les famílies per protegir els perseguits del franquisme.
- La violació dels drets humans sota les dictadures.
- La manca de responsabilitats penals del règim franquista.

- Els films històrics.

Objectius formatius

- Comprendre el film.
- Analitzar la persecució dels intel·lectuals en les dictadures.
- Reflexionar sobre l'aparell repressiu del feixisme espanyol.
- Valorar la voluntat de fixar i recordar la memòria dels fets i la vida de les persones.
- Entendre les característiques de la vida sota les dictadures.
- Observar actituds de resistència en conflictes i situacions d'injustícia i perill.
- Anàlitzar aspectes del llenguatge i de les tècniques audiovisuals del film: Enquadrament, muntatge, plans i moviments de càmera.

Criteris d'avaluació

- Visionat atent, correcte i respectuós del film.
- Capacitat per relacionar i entendre les diferents problemàtiques socials i polítiques plantejades en el film
- Identificació dels temes i subtemes del film.
- Lectura dels textos de la proposta didàctica i realització adequada de les seves activitats.
- Respondre les qüestions de comprensió i del llenguatge cinematogràfic de forma reflexiva i interessada.
- Participació activa en els debats que es puguin suscitar.
- Expressió escrita i oral correcta de les feines proposades.

Continguts de ciències socials, història.

- Identificació i ús de diferents tipus de fonts, valorant-ne les aportacions al coneixement del medi físic i de les formes de vida en el present i el passat.
- Situació en el temps i en l'espai dels fets històrics rellevants, aplicant la periodització convencional.
- Contrast i valoració crítica d'informacions diferents, incloses les dels mitjans de comunicació, sobre un mateix fet o fenomen, valorant solucions i alternatives als problemes.
- Reconeixement dels drets i deures individuals i col·lectius, identificant i rebutjant les situacions de desigualtat, injustícia i discriminació, especialment les relatives al gènere, que afecten persones i col·lectius en el món.

- Valoració de la funció de la memòria històrica en la construcció del futur.
- Treball dels diferents continguts de la matèria amb mitjans audiovisuals i recursos TIC de forma creativa i responsable.

Competències bàsiques

- Competència social i ciutadana: Valorar les actituds ètiques de resistència en les dictadures.
- Competència audiovisual: Llenguatge i tècniques audiovisuals
- Competència lingüística: Tràveling de lectures
- Competència sobre el tractament de la informació

ZONA WEB

<http://www.girasolesciegos.com/>

http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=DQi226FuJ4c

<http://www.historiaperdescobrir.com>

<http://www.memoriacatalunya.org/>

<http://www.memorialdemocratic.net/>

http://elpais.com/diario/2010/12/31/cultura/1293750002_850215.html

[http://es.wikipedia.org/wiki/Topo_\(Guerra_Civil_Espa%C3%B1ola\)](http://es.wikipedia.org/wiki/Topo_(Guerra_Civil_Espa%C3%B1ola))

http://laantiguabiblos.blogspot.com.es/2012/01/los-topos-jesus-torbado-y-manuel_03.html

ALTRES REFERÈNCIES

Ambrós, A.; Breu, R. (2007) *Cinema i Educació*. Barcelona: Graó.

Fraser, R. (1979) *Recuérdalo tú y recuérdalo a otros. Historia oral de la guerra civil española*. Barcelona: Editorial Crítica.

García Sebastián, M. I altres (1986) *Sepharad*. Geografia i Història. Barcelona: Barcanova

Leguineche, M.; Torbado, J. (2010) *Los topos*. Madrid: Editorial Capitán Swing.

Preston, P. (2011) *L'Holocaust espanyol*. Barcelona: Editorial Base.